

СТОРІНКИ З ЖИТТЯ (Пам'яті ВОЛОДИМИРА ОПАНАСОВИЧА КРУЦА)

Уперше ми зустрілися з Володею Круцом у 1959 році, під час кримської експедиції Сергія Миколайовича Бібікова. То була гарна школа польової археології. Копали мезолітичну стоянку в печері Фатма-Коба, відвідували також і Кара-Кобу, Мурзак-Коба. У вихідні дні під керівництвом «досвідченого туриста» Володимира Збеневича, ходили у походи Кримом: Херсонес, Мангуп, Батилиман та інші незабутні місця. Компанія була дружня; розмови біля вогнища на фоні Місяця, що відбивався в морі. Серед усіх був Володя Круц — скромний, завжди усміхнений, готовий прийти на допомогу у будь-якій ситуації.

У цьому ж році невелика експедиція — шестеро сміливих під керівництвом Юрія Георгійовича Колосова вирушила у гірський Крим у пошуках неолітичної стоянки. У перервах між розкопками, далеко від житла, продовольчу проблему вирішували шляхом полювання. І тут Володя проявив свої здібності. Його трофей — козуля — був головним частуванням на вечері, куди запросили й лісника.

Ми дружили не тільки в експедиціях — ми разом ішли по життю, допомагаючи одне одному у нелегкому тодішньому побуті. Зустрічалися з усіх святкових приводів разом із сім'ями і дітьми. На час капітального ремонту нас переселено з комуналки на вулиці Володимирській в окрему квартиру на вулиці Глибочицькій. У гості прийшла молодь Інституту археології, був і Ян Гурба з польськими колегами. Але запам'яталася мені дворічна донька Володі, Оксана Круц, яка танцювала на підлозі біля вази з півоніями, а навкруги шумно вирішувалися археологічні та «світові» проблеми. Пізніше вечірки перемістилися до Круців, новорічні свята часто супроводжувалися костюмованими маскарадами.

Все ж головною для всіх залишалась археологія. Пам'ятаю підготовку до конференції, здається, всесоюзної. Уся молодь під керівництвом Нори Яковенко готувала виставку. Стенди оформлював Сергій Дмитрович Крижицький. Особливо добре вийшла вітрина й гірка з посудинами пізньотрипільських пам'яток

© О. ЦВЕК, І. МОВЧАН, 2015

Фатма-Коба, Крим, 1959 р.

Подніпров'я Юрія Миколайовича Захарука. Оглянувши виставку, він висловив жаль, що не має наступника, а ми всі разом вказали на студента Володю Круца, який допомагав нам, а тепер скромно стояв неподалік. Так він прийшов у Трипілля. Під керівництвом Юрія Миколайовича була написана і захищена дисертація В.О. Круца, присвячена трипільському Подніпров'ю. У той час було заборонено святкувати захисти наукової роботи у ресторані чи кафе. Та. Мабуть, на щедрі святкування не було й коштів. Зібрались ми з цього приводу в нас, у недавно отриманій від Академії квартирі на Брест-Литовському проспекті. Офіційно, для вигляду святкували «День Народження» Анатолія Кубишева.

Поклавши в основу теоретичні розробки Ю.М. Захарука про типи пам'яток, В.О. Круц побудував монографічне дослідження. У 1977 році виходить його книга «Пізнотрипільські пам'ятки Середнього Подніпров'я», яка стала першим зведенням, присвяченим цій проблемі. Актуальна вона і до сьогодні. Дуже високу оцінку дали монографії В.М. Массон і Г.Ф. Коробкова. За прикладом В.О. Круца розробку про види пам'яток я використовувала в своїх дослідженнях по східному Трипіллю, а пізніше в монографії по ранньому Трипіллю цю методику використав В.Г. Збеневич.

У важкі моменти життя, археологічного чи побутового, Володя Круц завжди поспішав за допомогою. Коли ми довго не могли знайти майданчика на поселенні в Шкаровці, Володя разом із Григорієм Загнієм із магнітометром обстежили пам'ятки й виявили об'єкти на іншому боці каналу, на глибині більше метра. Завдяки їм ми відкрили в 1970—1971 роках житла, виробничі об'єкти, святилище. У 1974 році у Веселому Куті Володя по плямах обмазки знімав перший геодезичний план, а креслив його Іван Мовчан. У подальшому за цим планом було проведено багаторічні розкопки поселення. Ось, мабуть, у той час і виник «замок» — дружній трикутник — Загній, Мовчан, Круц. Ця дружба тривала все життя.

Пам'ятаю, в один із візитів у Веселий Кут, де проходили республіканські курси підвищення кваліфікації археологів, сидячи біля вечірнього вогнища, Володимир Опанасович розказав про свої розвідки на Волині, а ми йому розповіли про великі поселення на Тальновщині, відкритих по аерозйомках К.В. Шишкіна. На той час він дешифрував з допомогою В.П. Стефановича більш ніж 100 трипільських поселень і серед них найбільше — Тальянки. Незабаром я розпочала розкопки в Веселому Куті, найбільш ранньому поселенні цієї групи, а у Майданецькому — М.М. Шмаглій. Ми запропонували Володі долучитися до нас у дослідженні цього важливого для Трипілля регіону.

Минув час, і доля пов'язала життя В.О. Круц з цим краєм назавжди. В Інституті археології створюють трипільську комплексну експедицію під керівництвом Івана Івановича Артеменка. Мета експедиції — вивчення великих трипільських поселень; намічено подальші роботи у Веселому Куті, Майданецькому. Створюють нові загони в Доброводах і Тальянках. В.О. Круц доручено розкопки найбільшої із цих пам'яток — Тальянівського поселення.

Подальші роки життя Володимир Опанасович пов'язані з дослідженням цієї унікальної. Але трудомістких пам'ятки. І тільки його скромність не дозволила говорити про значущість його праці, покладеної на розкопки цього поселення. Адже, Тальянки — це одна із найважливіших пам'яток для давньої історії

України. На мій погляд, вона має всесвітнє значення поряд із єгипетськими пірамідами, пам'ятками Убейда і Урюка й іншими. Мабуть, зрозумівши це, Володимир Опанасович залишає Київ і назавжди оселяється Тальянках-Легедзіно, присвятивши себе вивченню цього феноменального явища археології.

Характерним для В.О. Круца було прагнення будувати свої дослідження на основі даних точних та природознавчих наук. Можливо, позначилося його навчання, до переходу на історичний, на фізико-математичному факультеті університету ім. Т.Г. Шевченка. Про це свідчить унікальний план Тальянок, створений ним разом із колегами геофізиками: Г.Ф. Загнієм, В.П. Дудкіним, О.М. Русаковим, В. Голубом, А. Хоменком. Також на точних розрахунках побудовано його демографічні й палеоекономічні розробки. Останнє дослідження, проведені з німецькими колегами, допомогли Володимиру Опанасовичу зробити сенсаційне відкриття — розкопати гончарний обпалювальний комплекс на краю Тальнівського поселення. Ці роботи принесли нові дані для розкриття таємниць гончарного виробництва Трипілля.

Володимир Опанасович був прекрасним польовим. Про це свідчать його архівні й опубліковані звіти. Доповнені статтями та монографіями В.О. Круц, вони стануть фундаментом для вирішення його колегами й учнями проблеми трипільської спільності.

Доля розпорядилася так, що два друга, дослідники Тальнівського поселення, поховані на його краях. Г.Ф. Загній на кладовищі в Тальянках, а В.О. Круц на кладовищі а Легедзіно. Неначе два сторожі навічно поставлені історією для охорони однієї з найбільш значущих археологічних пам'яток, що зберігають ще багато нерозгаданих таємниць.

З а декілька днів до смерті, уже будучи важко хворим, Володя відвідав нас на Осокорках, і наче світлий промінь приніс радість у наше вже не зовсім легке життя.

Володя пішов у вічність, але пам'ять про нього, про його посмішку, ширість, доброту, — назавжди лишилась у наших серцях. А його праці будуть джерелом для пізнання давньої історії України.

Олена Цвек, Іван Мовчан.